Tantsukriitikute jäljerada. Ülevaade aastatel 2020–2025 ilmunud tantsukriitikast

Anne-Liis Maripuu

Aastatel 2020–2025 esietendus 182 tantsulavastust, millest 108 kohta ilmus meedias arvustus. Kokku ilmus nimetatud ajaperioodil tantsulavastuste kohta 179 arvustust. Artikli eesmärk on välja uurida, kes olid nende tekstide autorid, kellest nad kirjutasid ja kus oma tekste avaldasid. Lisaks sellele püüan aru saada, mida on loetud artiklite põhjal võimalik tänase tantsukunsti kohta öelda. Artikkel sisaldab võrdlusi sajanditaguse ajaga, mille uurimisega olen viimastel aastatel intensiivselt tegelenud.[1] Tantsulavastuse all pean silmas nii balletti, mis põhineb klassikalisel balletitehnikal, kui ka nüüdistantsu (ehk kaasaegse tantsu) lavastusi. Seega hõlmab artikkel tervet Eesti tantsumaastikku: Rahvusooper Estoniast kuni Sõltumatu Tantsu Lavani.

Arvustuste olulisust ei ole võimalik ülehinnata, sest vaid arvustuse kaudu on võimalik teada saada, milliseid mõtteid lavastus vaatamisel tekitas. Videosalvestis lubab küll ammutada lavastuse kohta detailset infot, kuid etenduse aegruumi see meil siseneda ei võimalda. Niisiis, kui soovime teada saada, milliseid mõtteid etenduse elav esitus tekitas, ei saa arvustusest üle ega ümber. Nüüdistantsulavastuste kriitika on siinkohal eriti oluline, sest erinevalt riigi- ja munitsipaalteatritest ei ole eraetendusasutused, mille egiidi all luuakse

[1] Anne-Liis Maripuu kaitses doktoritöö pealkirjaga „The role of modern dance in shaping artistic and gender discourses in Estonia in the 1920s“ (Tartu Ülikool, teatriteaduse õppekava) 2025. aastal.

suurem osa nüüdistantsulavastustest, kohustatud andmeid oma lavastuste kohta säilitama. Nii võib juhtuda, et nüüdistantsulavastusest ei jää pärast etendusi alles muud kui kuulutused vanades ajalehtedes ja märge Eesti Teatri Agentuuri statistika andmebaasis.

Subjektiivse kirjutisena on (tantsu)arvustus justkui jälg jäljest; jälg konkreetses vaatajas etenduse ajal tekkinud emotsioonidest ja mõtetest. Eesti tantsukriitikat on analüüsitud vähe; mulle teadaolevalt on teemat käsitletud kahel korral, mõlemad analüüsid ilmusid 2025. aasta sügisel. Kui Lisanna Lajali[2] artikli fookus lasub 2024. aasta tantsuarvustustel, siis Heili Einasto[3] annab oma artiklis ülevaate 1910. ja 1920. aastate moderntantsust (mida omal ajal tunti peamiselt plastilise tantsuna) ning 1990. aastate nüüdistantsust kirjutajatest, võrreldes ühtlasi uue tantsu kahte tulemist 20. sajandi alguses ja lõpus. Viimane väärib esiletõstmist tänu seatud eesmärgi originaalsusele. Muuhulgas pakub Einasto oma artiklis kiire ülevaate sellest, mida üks tantsuarvustus võiks sisaldada.

Andmete kogumisest

Enne kui sain arvustuste otsimisega algust teha, tuli kindlaks teha tantsulavastused, mis esietendusid aastatel 2020–2025. Aluseks võtsin Eesti Teatri Agentuuri statistikabaasi[4], mis koondab andmeid Eesti etendusasutuste kohta. Statistikabaasis on lavastused liigitatud tantsu-, mitmeliigi-, muusika-, sõnalavastusteks, nuku- ja objektiteatriks ning tsirkuseks. Mina keskendusin neist esimesele, mille peamised žanrid on klassikaline tants ja nüüdistants. Agentuuri statistikabaas on avalik ja kõigile huvilistele ligipääsetav.

Selgituseks olgu öeldud, et lavastuste liigilise kuuluvuse määrab eelkõige etendusasutus, mitte agentuur. See tingib teatud ambivalentsuse: mis ühe etendusasutuse silmis on tantsulavastus, võib kellegi teise jaoks klassifitseeruda mitmeliigilavastuseks. Näiteks „žanripiire ületav lavastus“[5], nagu lavastuse tutvustuses on öeldud, „Vahtra hääl ja üllas kuu“ (Fine5 Tantsuteater) on liigitatud tantsulavastuseks, samal ajal kui balletist ja ooperist koosnev õhtu „Pulcinella. Hispaania tund“ (Rahvusooper Estonia) on määratletud mitmeliigilavastusena. Sellest tulenevalt vabandan ette kõigi nende ees, kelle artiklid valimist välja jäid, või vastupidi – ei jäänud.

Mängureeglid määravad paratamatult tulemuse. Näiteks on 2024. aasta tantsuauhinna

[2] Lajal, Lisanna 2025. Tantsukriitika 2024: kriitikuid sama rikkalikult kui lavastusi. *TantsuKuukiri*, 149. https://teatrielu.s.gy/9Wes2V.

[3] Einasto, Heili 2025. (Modern)tantsust kirjutamisest 20. sajandi alguses ja lõpus. *Teatrielu 2024*. Toim Tambet Kaugema ja Madli Pesti. Tallinn: Eesti Teatriliit ja Teatri Agentuur, lk 282–306.

[4] *Statistika andmebaas*, Eesti Teatri Agentuuri koduleht, https://teatrielu.s.gy/WIk9bd.

[5] *Vahtra hääl ja üllas kuu*, Fine5 Tantsuteatri koduleht, https://teatrielu.s.gy/BeX2T7.

žürii liige Lisanna Lajal lähtunud oma eelpool mainitud ülevaateartiklis Eesti teatri auhindade tantsuauhinna žürii vaatamisnimekirjast, mistõttu erinevad tema andmed vaatlusalusel perioodil mõningal määral minu omadest. Seda seetõttu, et erinevalt žürii nimetusest (tantsuauhinna žürii) ei ole tegu žanriülese žüriiga: tantsuauhinna žürii ei hinda balletilavastusi, seda teeb balletižürii. Lajali tulemused erinevad minu omadest 2024. aasta lõikes veel selle poolest, et tantsužürii nimekirja kuuluvad ka lavastused, mis Eesti Teatri Agentuuri statistikabaasis on kirjas mitmeliigilavastustena ning mis seetõttu minu uurimusest välja jäid.

Et mitte laiali valguda, käsitlen sarnaselt Luule Epneriga[6] kriitikat kitsamalt, lavastuste ja teatriprotsesside kirjeldamise ja tõlgendamisena, ning jätan välja intervjuud, tutvustused, festivali- ja aastaülevaated, reklaami jms. Arvustuste otsimist alustasin etendusasutuste ja truppide koduleheküIgedelt, jätkasin Google'i otsingumootori ning digitaalarhiivi DIGAR abil. Lisaks trükiajakirjanduses ilmunud arvustustele hõlmab uurimus ERRi kultuuriportaalis ning Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liidu e-ajakirjas TantsuKuukiri ilmunud artikleid. Et mitte kaotada fookust Eesti tantsukriitikalt ja -kriitikutelt, kõrvaldasin leitud arvustuste hulgast muusikakriitikute kirjutised, kus esiplaanil eelkõige muusikaga seonduv, ja ingliskeelsed tekstid[7]. Alles jäi 179 arvustust, milles 75 arvustajat käsitles 108 tantsulavastust.

Ühtlasi tähendab see, et 74 lavastuse kohta ei ilmunud ühtegi arvustust. Arvustuseta jäid sageli ühekordsed sündmused, nagu galaõhtud, erinevate õppeasutuste (Tallinna Ülikool, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, Eesti Tantsuagentuur jt) koolitööd ja noortele suunatud lavastused. Organisatsioonidest olid kõnealusel perioodil kõige vähem nähtavad Goltsman Ballett, Alexela Loomelava ja Ilieh teater.

II Kes arvustavad tantsulavastusi?

Viimase kuue aasta produktiivseim tantsukriitik oli vaieldamatult Heili Einasto. Talle järgnesid Aare Rander, Kaja Kann, Ilona Vapper, Iiris Viirpalu ja Anu Ruusmaa. Einasto avaldas kõnealusel perioodil 30 arvustust, neist seitse koos Randeriga. Viimane avaldas lisaks veel kaheksa artiklit, st Rander avaldas ühtekokku 15 artiklit. Kann avaldas aastatel

[6] Epner, Luule 2020. Tähelepanekuid teatrikriitikast. *Teater. Muusika. Kino*, 7–9, lk 15–26.

[7] Ingliskeelseid arvustusi Eesti tantsulavastustest ilmus aastatel 2020–2025 kuus. Välismaisele lugejale vahendab siinseid teatrimuljeid peamiselt Stuart Sweeney, kes avaldas kõnealusel perioodil kaks arvustust Rahvusooper Estonia, ühe Rahvusteatri Vanemuine ning ühe ZUGA Ühendatud Tantsijate lavastusest. Kõik artiklid ilmusid ajakirjas CriticalDance.

„Habras ilu“ (Fine5 Tantsuteater). Laval Olga Privis, Renee Nõmmik, Simo Kruusement, Helen Reitsnik. Foto Ksenija Kurs

2020–2025 14 artiklit, Vapper kümme, Viirpalu üheksa ja Ruusmaa kaheksa (ühe koos Evelin Lagle-Nõmmega). Neile järgnevad Kristiina Garancis, Kärt Koppel ja Lisanna Lajal igaüks viie arvustusega. Kokku kirjutasid nimetatud üheksa arvustajat 94 arvustust, mis teeb veidi üle poole (umbes 53 %) tantsuarvustustest.

Tegu on oma eriala põhjalikult tundvate kirjutajatega. Ruusmaa, Rander ja Kann on endised tantsijad, Vapper on õppinud koreograafiat Tallinna Ülikoolis. Einasto ja Viirpalu pädevusest kõneleb nende pikaaegne tegevus tantsukriitikuna: Einasto on hoidnud Eesti tantsumaastikul silma peal alates 1990. ja Viirpalu alates 2010. aastatest. Arvustajate teravast silmast ja sulest annavad tunnistust Reet Neimari nimelise kriitikaauhinna nominatsioonid ja laureaaditiitel. Eelpool nimetatutest kuuluvad nomineeritute hulka Rander (2023), Kann (2021) ja Einasto (2018, koos Evelin Lagle-Nõmmega). 2013. aastal pälvis Einasto teatrikriitika auhinna.

Arvustajate pädevuse üle võib vaid rõõmustada. Aktiivsematel arvustajatel on põhjalikud teadmised tantsust, mis lubab kindlalt väita, et pilt on professionaalsem kui sada aastat tagasi. Neil moderntantsu – toona nimetati seda küll plastiliseks ja/või uueks tantsuks – sünni- ja enesekehtestamise aastatel olid suures osas kirjanikud ja luuletajad need, kes Eestis tantsulavastusi arvustasid.[8] Olgu siiski lisatud, et nii mõnigi neist oli üksikasjalikult kursis peamiselt Saksamaalt Eestisse imporditud tantsutrendidega: Henrik Visnapuu tundis isiklikult Isadora Duncanit ning Rasmus Kangro-Pool osales Rudolf von Labani tundides.[9]

Praegust olukorda eelmise sajandi algusega võrreldes võib veel öelda, et tantsukriitika on muutunud feminiinsemaks. Kui 20. sajandi alguses kirjutasid arvustusi peamiselt mehed, siis alates Eesti taasiseseisvumisest, st uue tantsu taassünnist, domineerivad kirjutajate seas vaieldamatult naised[10]. Tõsi, paljude arvustajate sugu eelmise sajandi algusest ei ole teada, kuna artikleid allkirjastati sageli initsiaali(de) või tuvastamata pseudonüümiga. Sellest hoolimata usun, et naissoost autoreid oli toona vähem kui täna. Huvitav on siinkohal see, et Luule Epneri[11] sõnul kirjutavad teatrist peamiselt mehed. Usun, et tema väide, mis on tehtud 2019. aasta teatriarvustusi analüüsides, kehtib endiselt. Viies oma uurimuse tulemusi kokku Epneri väitega, võib seega öelda, et viimastel aastatel on mehed domineerinud sõna- ja/või muusikateatri arvustajate seas, samal ajal kui tantsust on kirjutanud peamiselt naised. Eriti suur on naisautorite osakaal nüüdistantsust

[8] Kõige kiirema ülevaate toonastest tantsulavastuste kriitikutest saab Heili Einasto artiklist. Vt Einasto 2025.

[9] Henr. W. (Henrik Visnapuu) 1927. In memoriam Isadora Duncan. *Vaba Maa*, 17. IX. R. K.-P. (Rasmus Kangro-Pool) 1927. Gerd Neggo kammertantsude õhtu. *Päevaleht*, 21. I.

[10] Einasto 2025.

[11] Epner 2020.

kirjutajate hulgas. See-eest balletiarvustajate seas, olgu tegu klassikalise või kaasaegse balletiga, on olukord peamiselt tänu Aare Randerile veidi rohkem tasakaalus (umbes 20% arvustustest on meeskriitiku kirjutatud).

Kolmas erinevus puudutab kirjutajate vanust. Kui vabariigi algusaastatel arvustasid tantsulavastusi peamiselt noored mehed, nagu Heili Einasto[12] on osutanud, siis 21. sajandi kolmanda kümnendi aktiivseimate arvustajate keskmine vanus on 50 aastat. Eriti terav on noorte balletiarvustajate puudus. Balletilavastusi arvustavad peamiselt Einasto, Rander ja Ruusmaa, kellest noorim on tänaseks 50ndate eluaastate keskpaika jõudnud. Olgu selgituseks öeldud, et ma ei näe autorite kõrges keskmises vanuses ega naiskriitikute rohkuses iseenesest probleemi, kõnelen vaid eri põlvkondade ja sugupoolte seisukohti peegeldavate arvustuste tasakaalu poolt.

Kerkib küsimus, millest on tingitud meeskriitikute tagasihoidlik huvi tantsu vastu ning miks ei tunne noored erilist huvi balleti vastu? Asi ei ole meeskriitikute ega noorte väikeses osakaalus arvustajaskonnas üldiselt, vaid nimelt meeskriitikute väheses huvis tantsukunsti ja noorte arvustajate väheses huvis balleti vastu.

III Kus arvustusi avaldati?

Tantsuarvustusi ilmus kõnealusel perioodil 16 väljaandes. Päevalehtede ja Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaali arvustused aitavad toimetada info uuslavastuste kohta operatiivselt laia lugejaskonnani, pikemad analüüsid leiab nõudlikum lugeja kultuurilehest Sirp ja ajakirjast Teater. Muusika. Kino.

Aastatel 2020–2025 ilmus enim tantsuarvustusi Sirbis (64), sellele järgnesid Teater. Muusika. Kino (TMK, 23), Eesti Päevaleht (EPL, 21), Postimees (PM, 20; kui arvesse võtta ka Tartu Postimees, siis saame arvuks 22) ja Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal (ERR, 20). Kõige pikemad ja põhjalikumad artiklid, keskmiselt 2200 sõna, ilmusid ajakirjas TMK. Sirbis ilmunud tantsuarvustused olid pea poole lühemad, jäädes keskmiselt 1300 sõna piirimaile. Kõige lühemad artiklid ilmusid ERRi kultuuriportaalis (keskmiselt 720 sõna) ning päevalehtedes Postimees ja Eesti Päevaleht (600 sõna). Mõnevõrra üllatuslikult jäid 600–700 sõna piirimaile ka Eesti Tantsukunsti ja Tantsuhariduse Liidu veebiajakirja TantsuKuukiri artiklid (660 sõna). Väljaandelt, mille eesmärk on muuhulgas tantsuanalüüsi ja -kriitika edendamine, nagu kodulehel kirjas, oleksin eeldanud pikemaid ja põhjalikumaid arvustusi.

[12] Einasto 2025.

„Korsaar“ (Eesti Rahvusballett). Birbanto – Francesco Piccinin, Birbanto sõbranna – Marjana Fazullina. Foto Rünno Lahesoo

Tabel 1. Aastatel 2020–2025 enim tantsuarvustusi avaldanud väljaanded ja arvustuste arv

Väljaande nimi	Arvustuste arv
Sirp	64
Teater. Muusika. Kino	23
Eesti Päevaleht	21
Postimees	20
Eesti Rahvusringhäälingu kultuuriportaal	20
TantsuKuukiri	7
Müürileht	6
Eesti Ekspress	4
Edasi.org	4

Ajalehti, mida arhiivides säilitada, ilmub järjest vähem: jaanuarist 2026 lõpetati Eesti Päevalehe kirjastamine, paberil ilmus viimane lehenumber 2024. aasta alguses. Tõsi, on ka vastupidiseid näiteid: esialgu võrguajakirjana ilmunud Edasi.org ilmub alates 2019. aastast ka paberajakirjana, ehkki veebi- ja paberväljaande sisu ei kattu täielikult. On rõõmustav, et nimetatud ajakirjas leiavad arvustamist ka teatrilavastused.

Ajalehtede säilitamine on mäluasutuste võrgustiku ülesanne. Kuid kui kaua on ERRi kultuuriportaalis või ajakirjas TantsuKuukiri ilmunud arvustused meie jaoks kättesaadavad?[13] Kas meil on võimalik neid saja aasta pärast lugeda, nii nagu täna loeme Elmerice Partsi, Gerd Neggo ja Ella Ilbaku tantsuõhtute arvustusi 1920. aastatel ilmunud lehtedest?

Suur tantsuarvustuste hulk Sirbis on ootuspärane. Tõsiasi, et sageli ilmub ühes lehenumbris sama (tantsu)lavastuse kohta kaks arvustust, on märk pühendumusest, mis võimaldab lugejal kõrvutada kahte eri nägemust-hinnangut-tõlgendust. Päevalehtede lõikes annab põhjust rõõmustamiseks, et Eesti Päevalehes ja Postimehes ilmus aastatel 2020–2025 sama palju tantsuarvustusi. Alles mõned aastad tagasi tõdes Luule Epner[14], et teatriarvustuste (st nii sõna-, muusika- kui ka tantsuteatri arvustuste) arv PMis on kaks korda suurem kui EPLis. Suurem tantsuarvustuste hulk EPLis võis osaliselt olla tingitud sellest, et Ilona Vapperi näol oli EPL leidnud endale regulaarselt kirjutava tantsuarvustaja.

[13] Arvustuste säilimise pärast tunneb muret ka Heili Einasto. Vt samas, lk 306.
[14] Epner 2020.

Kõige ootamatum on TMKs ilmunud tantsuarvustuste suur hulk: tabelist on näha, et kord kuus ilmuv ajakiri suudab isegi päevalehtedega tempot hoida! Tõsi, tegu on erialaajakirjaga, kuid fakt, et TMKs ilmus kõnealusel perioodil sama palju artikleid kui ühes päevalehes, on üllatav. Kui TMKle midagi ette heita, siis nende kallutatust balleti poole. Kõnealusel perioodil ilmus ajakirjas 23 artiklit, millest 11 käsitleti Estonia ja viies Vanemuise lavastusi ning kaks olid pühendatud Teet Kase kaasaegsele balletile „Kurat ja jumal". See tähendab, et pea 80% ilmunud artiklitest olid pühendatud balletile. Olgu siinkohal lisatud, et Sirbis ja päevalehtedes valitseb „suurte" ja „väikeste" etendusasutuste ning eri tantsužanride vahel parem tasakaal. Sirbis ilmunud 64 artiklist 21 olid pühendatud STLile, kümme Estoniale, üheksa Vanemuisele ja kaheksa Kanuti Gildi SAALile (neist kaks artiklit käsitlesid Kanuti ja elektron.art-i koostöös sündinud lavastusi). Postimehes ja Eesti Päevalehes ilmus kokku 41 arvustust, neist kümme olid pühendatud Estoniale ja STLile, kuus Fine5 Tantsuteatrile ning neli Eesti Tantsuagentuurile ja Vanemuise teatrile.

Arvustuse pikkuses (ja hulgas) võib näha kaudset hinnangut lavateosele. Pikk käsitlus annab lugejale justkui mõista, et tegemist on olulise ja väärtusliku lavateosega, mis on arvustajale rohkelt mõtteainet pakkunud – hoolimata antud hinnangust. Lisaks sellele annab põhjalik arvustus lugejale mõista, et kriitik on pidanud lavateost oma aja ja töö väärilisekс: kulub ju pikale ja põhjalikule analüüsile märkimisväärselt rohkem töötunde kui lühikesele artiklile ERRi kultuuriportaalis. Olgu lisatud, et oluliseks pean neid mõlemaid, sest eri väljaannetes on artiklitel erinev funktsioon. Aare Rander[15] tunnistab: „Külastan palju etendusi; kõik ei jõua minuni ega puuduta, mistõttu kirjutan üksnes siis, kui kunstikogemus on kõnetav ja sunnib sulge haarama." TMKs ilmunud balletiarvustused on süvenemist nõudev lugemine, täis viiteid balletiajaloole ja kultuuriloole, tantsijate ja koreograafide varasematele töödele. Lisaks sellele on iseenesestmõistetav, et balletilavastust vaadatakse mitu korda ja eri koosseisude esituses. Kerkib küsimus, miks ei ilmu nüüdistantsulavastustest pikki analüüse? Kas avaldab nüüdistants vastupanu analüütiliseks tekstiks saamisele, narratiiviks vormimisele või puudub kirjutajatel selleks jaks?

[15] Rander, Aare 2026. Küsimuste diagonaal: kunstiarutelu riskid Eesti Rahvusballetis. *Teater. Muusika. Kino*, 2.

IV Kellest arvustusi kirjutati?

Kõnealusel perioodil leidsid kõikides väljaannetes kokku enim kajastamist Sõltumatu Tantsu Lava (STL) lavastused (53 artiklis). Järgnesid Rahvusooper Estonia (31), Kanuti Gildi SAAL (19, kolm neist koostöös elektron.art-iga) ja Vanemuine (19). Nimetatud etendusasutuste lavastuste arvustused moodustasid pea 2/3 kõikidest aastatel 2020–2025 ilmunud arvutustest. Teeb rõõmu, et nimekirja eesotsas on nii „riigiteatrid", nagu Estonia ja Vanemuine, kui ka eraetendusasutused, nagu STL ja Kanuti Gildi SAAL. Kuigi üldarvu poolest ilmus enim artikleid eraetendusasutuste lavastustest (STLi ning Kanuti Gildi SAALi ja elektron.art-i lavastustest kirjutati kokku 72 artiklis, Estonia ja Vanemuise omadest 50 artiklis), siis uuslavastuste arvu arvesse võttes on seis üsna tasavägine. Nii Estonia kui STLi uuslavastusest ilmus kõnealusel perioodil 1,8 artiklit uuslavastuse kohta. Neile jäid veidi alla Kanuti Gildi SAAL (1,4 artiklit uuslavastuse kohta) ja Vanemuine (1,2).

Tabel 2. Aastatel 2020–2025 esietendunud lavastuste ja arvustuste arv etendusasutuste lõikes

Etendusasutuse nimi	Uuslavastuste arv	Arvustuste arv	Uuslavastuste ja arvustuste suhe
Sõltumatu Tantsu Lava	30	53	1,8
Rahvusooper Estonia	17	31	1,8
Kanuti Gildi SAAL	14 (neist üks koostöös elektron.art-iga)	19 (neist kolm koostöös elektron.art-iga)	1,4
Vanemuine	16	19	1,2
Fine5 Tantsuteater	18	14	0,8
Eesti Tantsuagentuur	27	12	0,4

Arvustus on sümboolne kapital. See mitte üksnes ei informeeri lugejat lavastuse olemasolust, vaid annab talle teada, et teos on väärt vaatamist: miks sellest muidu kirjutada. Isegi kui kriitika on negatiivne. Nagu juba artikli alguses osutasin, ei pälvi mitte kõik uuslavastused arvustajate-meediaväljaannete tähelepanu.

Joonis 1. Sõnapilv 2025. aasta arvustustes enim esinenud sõnadega. Joonis on genereeritud Tallinna Ülikoolis arendatava keskkonna ELLE abil, kasutades 25 tantsuarvustust 2025. aastast. Kogu artiklis käsitletud tekstikorpusega (üle 166 000 sõna) keskkond (veel) toime ei tulnud.

„Proovi saada aru, millised on siin reeglid, ja ühine teistega.“[16]

Millise jäljeraja on kriitikud oma tekstides tulevastele uurijatele tänasest tantsukunstist maha jätnud? Milline on praeguste arvustajate meelest hea tantsulavastus? Otsin arvustustest korduvaid motiive, lootuses, et need juhatavad mind ühel hetkel arvustaja juurest tantsukunstini.

Loetud arvustustele tuginedes võib öelda, et tantsulavastust peetakse õnnestunuks, kui see avaldab vaatajale mõju ja/või on arusaadav. Seda võib väita nii klassikalise tantsu kui ka nüüdistantsu kohta. Seejuures on lavastuse võime vaatajat mõjutada olulisem lavastuse arusaadavusest: kui lavastus suudab vaatajale mõju avaldada, arusaadavuse nõue taandub. Heili Einasto[17] Vanemuise lühiballetist „Incipience“: „Tunnistan, et isegi kavalehte lugenuna jäi sümboolsus laval raskesti loetavaks. (...) Sellele vaatamata on lavastus nauditav: muusika ja liikumise pingestatus kannab endas tugevat lavalist energiat.” Teinekord võib etendus avaldada nii tugevat mõju, et tekkinud emotsioonide sõnastamine näib võimatu. „[Lavastuse koostisosad viitavad millelegi, mille] kirjeldamiseks või sellest

[16] Need read juhatasid sisse Siim Tõniste ja Üüve-Lydia Toompere kestvus-*performance*'i „Kas sa etendad iseennast?“ (Kanuti Gildi SAAL) (Moyle, Minni 2022. Aeg enese ja teiste kuulamiseks. *Sirp*, 12. VIII.)

[17] Einasto, Heili 2025. Monokroomsuse piiril. Vanemuise balleti kontrastid. *Sirp*, 7. XI

„Kontrastid: Incipience“ (Vanemuine). Ohver – William Halton, Hirm – Ana Maria Gergely. Foto Rünno Lahesoo

rääkimiseks ei ole meile antud sõnu, helisid, värve ega liigutusi,“ kirjutab Heili Einasto[18] Fine5-i tantsulavastusest „Habras ilu“. Talle sekundeerib Aare Rander[19]: Fine5-i lavastus „Eutopia“ „reflekteerus võimsate füüsiliste tundmustena, mida ei saa sõnadesse panna“.

Seda, et tantsulavastus peab vaatajale mõju avaldama, nõuti juba saja aasta eest. Luban endale veel ühe põike eelmise sajandi algusesse. 1920. aastate keskel jõudis Eestisse Saksamaal sündinud tantsutrend, mida siin nimetati uueks tantsuks (sks k *Ausdruckstanz*). Tantsutrendi üheks olulisimaks esindajaks oli Rudolf von Laban, kelle eesmärk oli vabastada tants kõigest mitte-tantsulisest: dekoratsioonist, silmatorkavast kostüümist, muusikast ja sündmustikust. „Isegi tantsija keha on ainult tööriist, ainult vahend otstarbe saavutamiseks. Tants üksnes on suverään,“ tutvustas uut tantsutrendi Gerd Neggo[20], uue tantsu üks peamiseid esindajaid Eestis. Kuid 1920. aastate lõpus hakkasid ühiskondlik-poliitilised olud muutuma ning sellega seoses muutusid ka nõudmised tantsule: abstraktse

[18] Einasto, Heili 2020. Tants, mis rõhutab ilu haprust. *Postimees*, 8. IX.
[19] Rander, Aare 2022. Kaose positiivsus ja metamorfoosi resonants. *Sirp*, 20. IX.
[20] Neggo, Gerd 1927. Märkmeid uuest kunsttantsust. *Päevaleht*, 14. I.

Gerd Neggo tantsustuudio tantsijad 1920ndatel. Foto on inspireeritud Gerd Neggo tantsust „Scherzo infernale". Foto Karl Akel, EAA.2111.1.9676.1

tantsu asemel nõuti lugu, millele vaatajal oleks võimalik kaasa elada. „Liigne abstraktsus jättis vaatleja külmaks, kuigi pani end imetlema," võttis olukorra kokku toonane teatrikriitik Jaan Pert.[21] Nii muutusid 1930. aastatel valdavaks tantsulavastused (toona öeldi nende kohta (tantsu)pantomiimid), mille keskmes oli konkreetne lugu.

Tänastes balletiarvustustes on lavaloo loetavusel oluline koht. Vanemuise „Luikede järve" (lavastaja ja koreograaf Petr Zuska, Vanemuine) kohta on Einasto ja Rander[22] kirjutanud: „Ta [Zuska] segab klassikalist ja nüüdisaegsemat (...) stiili, mis teeb koreograafia huvitavaks ja põnevate detailide rohkeks, kuid paraku hägustab sellega narratiivi selgust." Tähtis on, et tantsijate loodud karakterid oleksid psühholoogiliselt põhjendatud ning tantsijate liikumine mõtestatud ja täpne. Positiivseks näiteks on Estonia teatri „Korsaar" (koreograaf José Carlos Martínez): „Esietenduse koosseis pakkus tantsulist draamat, milles tantsutehniline meisterlikkus oli karakterite meeleolude ja tunnete avamise teenistuses, mis tegi selle iseenesest banaalse loo huviga jälgitavaks," kirjutasid Einasto

[21] Pert, Jaan 1930. Gerd Neggo tantsustuudio. *Olion*, 5, lk 16–18.
[22] Einasto, Heili; Rander, Aare 2021. Armastuse eufooria ja meeleheide. *Sirp*, 10. XII.

ja Rander[23]. Niisiis, hea balletilavastuse kriteeriumid näikse paigas olevat, kuid kuidas on teiste tantsulavastustega?

Väljaspool klassikalist balletti, kus liikumine on vabastatud tunnete ja meeleolude väljendamise kohustusest, on õnnestunud tantsulavastuse tunnuste tuvastamine keerulisem. Eriti keeruliseks läheb olukord siis, kui pöörata pilk eraetendusasutuste poole. Iga nüüdistantsulavastus näib olevat seal loodud justkui oma reeglite ja põhimõtete järgi. Ka kavalehest ei ole alati abi, sest lavastus näib kõnelevat millestki muust kui sellest, millest kavalehel juttu.[24] Samas ei ole soov tantsulavastusest aru saada kuhugi kadunud. „Nüüdisaegse etenduskunsti evitav pidev ambivalentsus, lihtsustusevastasus, narratiivi eitamine – ma mõistan, see rikastab, aga vahel tahaks *in-your-face*-selgust," kirjutab Sanna Kartau[25] lavastust „traps" (Johhan Rosenberg, Kanuti Gildi SAAL) arvustades. Nüüdistantsu arvustamine võib olla paras pähkel.

Oma keerukusest tulenevalt suudab nüüdistants kõnetada üksnes väikest ringkonda, viitavad kriitikud. Iiris Viirpalu[26] tõdeb lavastusest „Küsi minu kehalt. Floor is on Fire" (Ruslan Stepanov, elektron.art) kirjutades: „Tantsukaugemale vaatajale võib see töö aga jääda mõnevõrra kättesaamatuks ja abstraktseks – tegu on nišilavastusega." Sarnase väite leiame Kaja Kannu[27] arvustusest lavastusele „Artefakturism: farsid ja varemed" (koreograafid-etendajad Valeria Januškevitš, Keity Pook, Sigrid Savi ja Kadri Sirel): „Ainult kutsub ja käivitab, annab lubaduse, mis täitub, aga mitte iga vaataja peas." Kuna puuduvad ühesed kriteeriumid, mille järgi lavastuse õnnestumist mõõta, võib üks tantsulavastus saada arvustajatelt kaks kardinaalselt erinevat hinnangut. Heaks näiteks on Karl Saksa ja Ruslan Stepanovi lavastuse „Planet Alexithymia" vastuvõtt. Kui Kärt Devaney ja Aarne Mäe jäid „igatsema (...) seda, et mõistaksin lavastajat ja ta motiive lõpuni"[28], siis Madis Kolgil[29] näikse see õnnestunud olevat: tema artiklist leiab lavastuse veenva analüüsi.

[23] Einasto, Heili; Rander, Aare 2023. Haaremi haare balletilaval. *Sirp*, 17. II.

[24] Devaney, Kärt; Mäe, Aarne 2020. Kas helirännak teisele planeedile või privaatpidu? *Virumaa Teataja*, 4. VII.
Maiste, Pille-Triinu 2022. Eesti keskmine suhe. *Sirp*, 09. XII.
Rander, Aare 2024. Kas Qrat & Jumal või hoopis Kurat ja Umal? *Sirp*, 26. IV.
Ruusmaa, Anu 2024. Multidistsiplinaarne „Kurat ja Jumal". *Teater. Muusika. Kino*, 6.

[25] Kartau, Sanna 2022. Eeltekstilise helduse möirged. *Müürileht*, 10. VI.

[26] Viirpalu, Iiris 2024. Kehakõne. *Sirp*, 10. V.

[27] Kann, Kaja 2022. Kaotatud mõtlemisvõimega kehad. *Sirp*, 25. XI.

[28] Devaney, Mäe 2020.

[29] Kolk, Madis 2020. Sõnatu hinge sündroom. *Sirp*, 20. VII.

„Luikede järv“ (Vanemuine). Kuningas – Silas Stubbs, Prints – Gus Upchurch. Foto Maris Savik

Soovin lõpetada mõne üldistuse ja tähelepanekuga. Alustan üldistustega: loetud arvustuste põhjal võib öelda, et nüüdistantsulavastused naudivad sageli mängimist leitud kohtades, ammutades inspiratsiooni ruumist; lavastustes kasutatakse tihti kõneldud (ja/või mingile pinnale projitseeritud) teksti ning lavategevusse kaasatakse publikut. Sealjuures näib publiku roll olevat ajaga suurenenud: vaatajad mitte ainult ei istu etendajatega samal tasapinnal ega ole nendega samaväärselt välja valgustatud, vaid publikuliikmetele on antud võimalus etenduses osaleda. Publikut kaasatakse leebelt ja sõbralikult. Kuna tegijatele on oluline, et vaatajad tunneksid end mugavalt, rahulikult ja muretult, näevad nad vaeva vaataja jaoks turvalise ruumi loomisega.[30] Kõige täpsemini on seda

[30] Sõna „turvaline“ kasutasid kriitikud järgmiste lavastustega seoses: Karolin Poska „Sinu nirvaanale“ (Peeter Koromašov), Siim Tõniste ja Üüve-Lydia Toompere „Kas sa etendad iseennast“ (Minni Moyle), Anni Zupping „Ruumitaju“ (Ilona Vapper), Kirte Jõesaar „Anna mulle end“ (Lisanna Lajal), Sveta Grigorjeva „Tantsud, mille saatel ...“ (Kaisa Kattai).

„traps“ (Kanuti Gildi SAAL). Laval Johhan Rosenberg. Foto Alana Proosa

kirjeldanud Iiris Viirpalu[31] lavastuse „Tantsud, mille saatel uinuda, unistada, puhata ja vastupanu osutada“ (lavastaja Sveta Grigorjeva) arvustuses: „Tundsin terve etendusõhtu jooksul end mugavalt, teretulnuna, minuga arvestati ja mind kaasati pealetükkivuseta. Näis, et publikut vaadeldi pigem kaasakulgeja ja võrdse partnerina, püüdes muuta tavapärast hierarhiat: etendaja või lavastaja paneb publiku konkreetsesse olukorda, kus osa tunneb pinget ja soovimatust kaasa teha, ning see tegelikult takistab lavastusega kaasakulgemist.“ Huvitaval kombel iseloomustas pinge, pinguloleku, pingutuse puudumine mitte üksnes atmosfääri, vaid ka tantsijate kehasid. Kui Grigorjeva lavastuses rõhutati Viirpalu sõnul lõdvestumise olulisust[32], siis „Troopika“ (Sigrid Savi, Alexela Loomelava) „kogu koreograafia oli üles ehitatud lõdvestunud kehale“.[33]

[31] Viirpalu, Iiris. 2023. Pehme maandumine. Sveta Grigorjeva uus lavastus mõjub turvaliselt, kuid ei unusta ka ühiskondlikke probleeme. *Eesti Päevaleht*, 16. V.

[32] Samas.

[33] Viirpalu, Iiris 2023. Udused klantspildid troopikast. *Sirp*, 3. XI.

„Küsi minu kehalt“ (elektron.art). Laval Sigrid Savi ja Ruslan Stepanov. Foto Alissa Šnaider

Lõpetuseks

Kogutud andmete põhjal võib öelda, et Eesti praegune tantsukriitika on kõigiti professionaalne. Produktiivseimad arvustajad on oma eriala põhjalikult tundvad inimesed, kes on võimelised kirjeldama tantsulavastuse koreograafiat ning iseloomustama tantsijate liikumist ja kehakasutust; eriti head meelt valmistavad balletilavastuste põhjalikud ja asjatundlikud arvustused.[34] Puudustest võib esile tõsta meessoost kriitikute tagasihoidlikku esindatust arvustajate seas, ennekõik nüüdistantsulavastuste puhul, ja noorte vähesust balletiarvustajate hulgas. Kolmandaks vajakajäämiseks on pikkade ja põhjalike nüüdistantsulavastuste analüüside puudus.

Mida soovitada? Ehk oleks abi sellest, kui me hakkaksime nüüdistantsulavastustesse (pean siinkohal silmas peamiselt eraetendusasutuste, mitte n-ö riigiteatrite nüüdistantsulavastusi) tõsisemalt suhtuma. Balletilavastuse (nii klassikalise kui nüüdisballeti) arvustuses peatutakse alati koreograafi varasematel tegemistel ning tantsijate viimastel õnnestumistel ja ebaõnnestumistel – mis oleks, kui teeksime seda ka näiteks Sõltumatu Tantsu Lava ja Eesti Tantsuagentuuri lavastuste puhul. Praegu n-ö väikeste lavade truppidel-koreograafidel-tantsijatel justkui puuduks kontekst ja ajalugu (või

[34] Heili Einasto annab oma juba mitmel korral viidatud artiklis „(Modern)tantsust kirjutamisest 20. sajandi alguses ja lõpus“ muuhulgas ülevaate sellest, mida tantsuarvustus sisaldama peaks – heaks abimeheks kõigile, kes pärast etenduse vaatamist ei oska kuskilt otsast pihta hakata.

„Planet Alexithymia“ (Kanuti Gildi SAAL). Laval Ruslan Stepanov ja Karl Saks. Foto Joosep Pank

ei peeta seda lihtsalt oluliseks?), harva leiab see arvustustes mainimist ja käsitlemist. Nüüdistantsulavastus oleks nagu asi iseeneses: lavale astutakse hetkeks, et siis jälle kaduda. Nõus, sageli ei jõuagi tegija kolmandast lavastusest kaugemale, sest „skeene läbilaskvus või käive“, nagu Heili Einasto[35] väidab, on suur, kuid on ka koreograafe ja truppe, kes on siinsel tantsuväljal tegutsenud mitu(kümmend) aastat. Ei tasu unustada, et „nüüdis“ nüüdistantsu nimes tähistab praeguseks enam kui 30-aastast perioodi.

Usun, et kui vaadelda nüüdistantsulavastust ja selle tegijaid kontekstis, siis muutuvad arvustused põhjalikumaks ja sisukamaks. See tõstaks omakorda kõnealuse žanri väärtust, mis jällegi aitaks laiendada kirjutamishuviliste ringi.

[35] Einasto, Heili 2022. Mõtisklused tantsuaasta 2021 taustal. Autoetnograafiline intervjuu iseendaga. *Teatrielu 2021*. Toim Valle-Sten Maiste ja Alvar Loog. Tallinn: Eesti Teatriliit ja Eesti Teatri Agentuur, lk 159–183.

„Tantsud, mille saatel uinuda, unistada, puhata ja vastupanu osutada“ (Sõltumatu Tantsu Lava). Laval Kristiina Vilipõld, Riina Ausma, Helina Karvak, Linda Vaher, Pääsu-Liis Kens, Sveta Grigorjeva. Foto Anastassija Semjonova